

PLF-mytt

PERSON- och LOKALHISTORISKT FORSKARCENTRUM OSKARSHAMN

Finska kriget 1788 - 1790

Viborgska gatloppet

Slaget vid Svensksund

I detta nummer: Anders Håkansson Ålund från Njutemåla i Ålems socken som sjösoldat och kanoniär i svenska flottan i en orolig tid.

Kallelse

PLF i Oskarshamn håller Föreningsmöte

Lördagen den 9 maj kl. 14.00
i PLF-lokalen, Kyrkogårdsgatan 11

Mötesförhandlingar

Föreningen bjuder på kaffe

Tillfälle till släktforskning efter mötet

Välkomna
Styrelsen

PLF:s styrelse och uppdrag under verksamhetsåret 2014/2015

Namn	Uppdrag	Telefon	E-post
Sam Blixt	ordförande, dataansv.	0491 - 151 28	sam.blixt@telia.com
Gunnar Håkansson	v. ordf,	0491 - 175 83	gunnarhakansson@oskarnet.net
Leif Rydström	sekreterare	0499 - 131 88	leif.rm@telia.com
Ulf Waltersson	redaktör	0490 - 720 68	ulf@waltersson.com
Edith Carlsson	v. sekr., ansv. brevfr.	0491 - 930 14	elga@telia.com
Anders Rotvik	kassör	0491 - 620 11	anders.rotvik@telia.com
John-Olof Dillström	styrelseledamot	0491 - 919 22	j-o.d@hotmail.com
Britt Maria Ekstrand	ansv. mailfrågor, dataansv.	0491 - 186 55	bm.ekstrand@telia.com
Birgitta Dahleman	biblioteksansvarig	0491 - 181 01	b.dahleman@hotmail.com
Ingvar Andersson	suppleant	0491 - 183 59	ingvar.an@hotmail.se
Inga-Lill Björkman	suppleant mtrl inv ansv.		
Sven-Åke Fogelqvist	suppleant, vice kassör	0491 - 154 93	fogelqvist.sven-ake@hotmail.se
Vakant	valberedning		
Vakant	valberedning		
Vakant	valberedning		
Morgan Corneteg	hemsida och CD-skivor	0491 - 774 38	morgan.corneteg@telia.com

PLF-nytt, medlemstidning för Person- och Lokalhistoriskt Forskarcentrum, Oskarshamn.

Utkommer fyra gånger per år. Upplaga 1 800 exemplar.

Manus till artiklar och andra skriftliga bidrag sändes till

PLF, Box 23, 572 21 OSKARSHAMN

eller E-postadress: ulf@waltersson.com

PLF har också en hemsida **www.plfoskarshamn.se**

Bidrag kan också sändas till e-postadress: **info@plfoskarshamn.se**

Utdrag ur artiklar får göras med angivande av källa och författare.

PLF-nytt nr 114 utkommer den 19/8 2015

I redaktionen: Ulf Waltersson (ansvarig utgivare). Övriga styrelsemedlemmar deltar i det redaktionella arbetet.

Ordföranden har ordet

Vi hoppas att det är riktig vår när Du får detta nummer av PLF-Nytt.

Som ni redan har märkt kommer PLF-Nytt utan kuvert. Detta beror på att posten har höjt portot, så att vi måste reducera vikten av utskicken. Vi har en ny redaktör för PLF-Nytt. Det är Ulf Waltersson, som övertar det arbete, som Anders Thunberg har gjort i många år. Vi får tacka Anders Thunberg för det jobb han har gjort på ett mycket hedrande sätt och önska Ulf god lycka med det nya arbetet.

Vi vill börja med att tacka alla de som skänkt pengar och andra gåvor, i samband med erläggandet av medlemsavgiften för 2015. Trettiofem medlemmar har skänkt cirka 3 500 kronor vilket betyder i genomsnitt 100 kronor per medlem. De som inte har betalat medlemsavgiften ännu får en påminnelse med detta nummer av PLF-nytt. Vi vill också tacka alla som hjälper till med registreringen av poster i databasen.

Släktforskningens dag den 21 mars i PLF-lokalen, var dåligt besökt, kanske för att temat var Norden. De flesta är kanske mera intresserade av förfäder och släktingar i sydöstra Sverige. Det märkte vi den 28 mars då

vi tillsammans med BLGF, KLGF och KGF arrangerade 'Släktforskning i Sydost' i Ronneby Brunns Kongresshall. Där deltog Inga-Lill Björkman, Britt Maria Ekstrand, Gunnar Håkansson och jag, då vi hjälpte många att hitta sina förfäder och släktingar på PLF:s CD-skivor eller andra källor. Vi fick nya medlemmar och sålde även CD-skivor.

Vi vill gärna ha hjälp med registrering av födda, vigda och döda i södra delen av länet och framförallt Blekinge.

Titta på PLF:s hemsida <http://www.plf-oskarshamn.se>, gå där till PLF-menyn och därefter till respektive kommun i Kalmar eller Blekinge län. Där ser man vad som finns registrerat i varje socken eller församling. Kontakta oss snarast.

Vi kommer nämligen att ge ut en tredje version av CD-3 till släktforskardagarna i Nyköping i slutet av augusti.

De medlemmar som ännu inte betalat medlemsavgiften får en påminnelse i kuvertet med PLF-nytt, betala senast den 30 april. De som har betalat får PLF-Nytt utan kuvert för att vi vill minska portokostnaden.

Sam Blixt

Välkommen till vår arbetsstuga på Kyrkogårdsgatan 11 till våra föreningsmöten, måndags- och torsdagsträffar m.m.

Volontären Anders Håkansson Ålund från Njutemåla

På aftonen en vårdag 1789 anländer den unge Anders Håkansson äntligen till örlogsstaden Karlskrona. Han hade gett sig iväg hemifrån för två dagar sedan från Ålems socken i mellersta Kalmar län. I Karlskrona ska han ta värvning vid örlogsflottans garnisonstrupper. Redan nästa dag ska han börja sin utbildning som volontär.

Anders är 22 år och ska fylla 23 i slutet på maj. Han är i god form och har de fysiska förutsättningar som kommer att krävas av en rekryt; han är 168 cm lång, eller 11 kvarter och 2½ tum, som man mätte vid den här tiden.

Men varför valde Anders Håkansson att ta värvning?

Njutemåla

Anders var bondson från Njutemåla i Ålem. Byn ligger en dryg halvmil söder om Ålems kyrkby. Vid den här tiden bestod byn av fyra hemman som brukades av sex bönder. Anders far Håkan Andersson ägde tillsammans med Lars Persson skattehemmanet nr 1. Håkan Andersson var själv också bondson och hade redan vid fyllda 19 år övertagit fädernegården i Njutemåla efter sin far Anders Börjesson.

Anders mor var Brita Nilsson från Rävemåla. Håkan och Brita hade sex barn. Anders var yngst, född 1766; äldst var hans enda bror, den fjorton år äldre Jon. När Anders är tio år dör hans far. Brodern Jon tar över faderns part i hemmanet och får nu tillsammans med kollegan Åke Persson driva jordbruket vidare. Modern och systkonen bor kvar som inhyses på gården. Men 1785 dör även brodern Jon, bara 33 år gammal. Gården säljs på auktion i februari 1788 för 150 riksdaler specie och därutöver för 125 riksdaler även Anders och systemen Kerstins ärvda andelar i gården. Modern Brita Nilsson får under sin återstående livstid bo på undantag på gården så som hon enligt lag hade rätt till.

För den unge Anders Håkansson gällde nu att hitta försörjning och bostad. Men det var en orolig och svår tid. När Anders bestämmer sig för att ta värvning har Sverige just startat krig med Ryssland samtidigt som nationen politiskt är mycket splittrad.

"Revolution" och krig

Gustav III:s politik hade medfört en allvarlig risk för ett ryskt angrepp. Under 1780-talet hade den ryska politiken blivit alltmer fientlig och kontakterna med den kungafientliga oppositionen i Sverige allt livligare. När

så Ryssland 1787 blivit upptaget av krig med Turkiet såg Gustav III en chans till snabb offensiv. Men krigsplanerna mötte starkt motstånd. Våren 1788 påskyndade kungen flottans rustningar och armén mobiliserades.

Striderna under sommaren 1788 - både till lands och till sjöss - ger inga framgångar. Missnöjet mot hela krigsföretaget tilltar inte minst inom officerskåren, där myteri utbryter. Men under hösten återtar kungen det politiska initiativet. De militära operationerna måste fullföljas, men nu från ett försämrat läge. Kriget skulle åter föras såväl till lands som till sjöss. Det blev vår och 1789 års fälttåg står för dörren.

Revolutionsåret 1789 gör Gustav III en egen "revolution" i Sverige, ett halvår före den franska. Kungen skaffar sig ännu mer makt och hans ställning närmar sig envälde. Men den lag som kungen driver igenom innebär också en ståndsutjämning. Adelns inflytande och ekonomiska makt minskas; de flesta av dess privilegier avskaffas. Kungen blir adelns dödsfiende. Sammansvärjningarna mot kungen kom att avlösa varandra.

Uppladdning i Karlskrona

Det är alltså i det här läget som vår huvudperson anländer till örlogsflottans bas. Anders saknar ju både bostad och arbete sedan föräldragården sålts på auktion. Att ta värvning blir lösningen som för tillfället dyker upp, när nu flottan behöver mycket folk. Att Anders situation är svår förstår man om man vet, att han som volontär kunde räkna med ytterst liten eller i värsta fall ingen ersättning alls.

Anders utsätter sig också för mycket stora risker att vistas i Karlskrona vid den här tiden. En tyfusepidemi hade brutit ut redan året innan och snabbt spridit sig över den trångbodda staden. Tusentals människor vårdas på sjukhusen under ohyggliga förhållanden. När flottan seglar ut på våren 1789 är 7 000 man sjuk-skrivna. Dödligheten är mycket stor.

Anders startar sin utbildning och praktik som volontär vid garnisonstrupperna. Det är nu han också börjar använda tillnamnet Ålund, som han tagit med socken-namnet Ålem som förebild. Anders uppgifter består i "att bevaka flottans etablissemang i Karlskrona och fästningarna, att bestrida artilleri- och laboratoriearbetena vid stationen, att tjänstgöra i egenskap av garnisonstrupp ombord på utgående örlogsfartyg, samt att tillika begagnas vid ombord förekommande artilleri-

arbeten, ävensom krutets hantering och vård". Beväpningen är en musköt, dvs ett flintlåsggevär med bajonett av 1762 års modell. Den blå livmunderingen ska användas i tre år och den blå klädeskappan har en fastställd brukningstid av nio år.

Under 1789 möttes flottorna i det första slaget vid Svensksund utanför Kotka i Finska viken. Slaget blev ett svenskt nederlag. Under vintern 1790 gjordes sedan många försök att få slut på kriget, men utan resultat. Nu satsades alla medel på sjöstridskrafterna. Trots krigstillstånd, urusel ekonomi, svält och epidemier lyckades Sverige skapa en helt ny flotta, större än någonsin. På alla varv längs hela kusten snickrades och hamrades det hela vintern och på våren 1790 hade landet den största skärgårdsflottan i vår historia. Vid örlogsflottan i Karlskrona seglade tjugo linjeskepp, åtta stora fregatter och tretton mindre fartyg med sammanlagt 16 300 man. Hertig Karl var chef och Nordenskjöld flaggkapten.

Våren 1790 blev Anders Ålund kommenderad till sjöss som kanonjär på den 2-däckade fregatten Uppland. Fartyget var byggt i Stockholm 1749 och kunde bära 48 kanoner. Anders fanns med ombord från 1 april och i slutet av månaden låg fartyget segelfärdigt på Karlskrona redd inför förestående uppdrag i Östersjön. Den 30 april gick det till sjöss.

Finska viken

Örlogsflottan var på väg mot Finska vikens innersta del. Tidigare hade den svenska skärgårdsflottan förstört den ryska vid Fredrikshamn. Nu var planen att fullfölja denna framgång med att tillintetgöra den ryska flotteskader som fanns längre in Finska viken.

Skärgårdsflottan och örlogsflottan gick ända in i Viborgska viken för vila och reparationer. Här låg nu den största svenska sjöstyrka som någonsin varit samlad på ett och samma ställe. Men vindarna vände och flottan blev instängd. Den ryska flottan lade sig utanför vikens inlopp. Den svenska flottan kom ingenstans.

Den 2 juli vände vinden åt rätt håll och kungen gav order om att flottan skulle ta sig ut genom den ryska blockaden. Klockan sex på morgonen satte svenska flottan segel. Skeppet Dristigheten tog täten. De andra svenska fartygen följde efter; närmast kom Tapperheten, sedan örlogsflottans skepp och fregatter, hundratals roddfartyg och galärer och slupar. Hela tiden omgivna av våldsamma explosioner från grundstötta fartyg i lågor, brand och krutrök över vattnet. Bland de svenska fartygen fanns så kallade brännare som skulle antändas och styras så att lågorna spred

sig till fiendeskeppen. Av misstag antände en brännare i stället två svenska skepp som exploderade. Brand- och krutrök täckte snart hela farleden. Fartygen som kom efter fick så dålig sikt att flera gick på grund. Ett av de grundstötta skeppen var fregatten Uppland som gick förlorad. Men Anders Ålund på Uppland bärgades tillsammans med hela besättningen ombord på det 3-mastade linjeskeppet Konung Gustaf III, som redan hade 610 man ombord.

Vid utbrytningen ur Viborgska viken - kallad viborgska gatloppet - förlorade Sverige sju linjeskepp, tre fregatter och kanske fyratusen man, en tredjedel av hela styrkan. Men örlogsflottan var räddad och tog sig fram till Sveaborg. Skärgårdsflottan hade klarat sig bättre och lade sig också vid Sveaborg. Där beslöt sig kungen för att möta den ryska flottan.

På morgonen den 9 juli gick den ryska flottan till anfall. Svenskarna slog tillbaka ryssarnas vänstra flygel, omringade centern och bombarderade den ryska flottan sönder och samman. Striden pågick till mörkrets inbrott.

Det blev den största sjösegern i Sveriges historia och det största sjöslaget i Östersjöns historia. Ryssarna hade förlorat mer än 60 fartyg och ca 9 500 man, mer än halva manskapet. Sverige förlorade 600-700 i döda och sårade och sex galärer. Denna seger vid Svensksund 9-10 juli 1790 har av historikerna beskrivits som Sveriges sista världshistoriska seger.

Fred

Sverige vann inga landområden, men hade hävdat sitt oberoende. Det var den största vinsten med kriget. Men kostnaderna var enorma. Armén hade förlorat över 21 000 man, flottan minst 5 000. Om man räknar de civila i Karlskrona som dog i tyfus och offren i Finland blir det ytterligare 10 000 döda, alltså totalt nära 40 000 människoliv. Det var närmare en och en halv procent av befolkningen.

Anders Ålund var en överlevare. Han överlevde både tyfusepidemin och drabbningarna i kriget - viborgska gatloppet och slaget vid Svensksund. Den 24 augusti 1790 mönstrade han på det 64-pundiga linjeskeppet Äran. Hans kommendering varade en månad, därefter har han avsänts till kompaniet. En tid därefter har Anders blivit hemförlovad.

Det ödesdigra året 1792 - Gustav III mördas i mars månad - befinner sig Anders hemma i Ålem. Han har fattat tycke för pigan Kerstin Larsdotter i Rävemåla. Den 31 augusti 1792 gifter sig Anders och Kerstin och i oktober samma år föds sonen Lars Peter. Familjen

bor då i Rävemåla.

Våren 1793 flyttade Anders med sin familj till Karlskrona. I juni mönstrade besättningar ombord på de fartyg som låg på Karlskrona redd och som skulle delta i konvojeringar till Medelhavet. Anders blev kommanderad som volontär på skeppet Tapperheten från den 1 juli för att sedan under den kommande vintersäsongen vara med vid kryssningar i Medelhavet, bl a till Genua. Fartygen sammanfördes såsmåningom i en eskader och återvände till hemlandet sommaren 1794. När Anders är åter i Karlskrona har hans familj redan sedan slutet av föregående år flyttat tillbaka till Ålem. Själv blir Anders kommanderad på kutterbriggen "Dragon".

Vid generalmönstringen med första volontärregementet i Karlskrona den 8 juni 1804 fanns Anders Ålund med och i den upprättade mönstringsrullan ges detaljerade upplysningar om honom i tjänst. Han antecknas som nummer 13 på 1:a korpralsskapet under majoren G P Nordenankars kompani. Han var nu 37 år och hade 15 tjänsteår bakom sig. Han betraktades som erfaren. Anders står sedan upptagen i rullorna till och med 1821. På samma kompani finns från 1814 också sonen, Lars Peter. Han hade antagits i tjänsten 1813, då 21 år gammal. Till skillnad från fadern bar Lars Peter

sonnamn (Andersson).

Efter 32 tjänsteår och vid 54 års ålder erhöll Anders så sitt avsked, vilket noteras i den år 1821 upprättade generalmönstringsrullan. Han levde tillsammans med hustrun resten av sitt liv som avskedad volontär på ett torp, som tillhörde hemmanet Ödebo nr 4 i Ålem. Anders dog den 7 november 1830. Hustrun Kerstin levde till 1843.

Epilog

Anders Ålund och Kerstin Larsdotter fick bara ett barn, sonen Lars Peter. Detta var ovanligt, men ättlingarna efter Anders och Kerstin är ändå många, eftersom Lars Peter fick tio barn, varav sju nådde vuxen ålder. De ättlingar som är kända till namnet kan räknas till 590 personer. Idag lever 320 av dem.

Källor

Bernt Åhlund, Släkten Ålund från Ålem, 2000 (opublicerad)

Stig Jägerskiöld, Svensksund, 1990

Herman Lindqvist, Historien om Sverige - Gustavs dagar, 1997

Manne Hofrén, Ålems socken - historia och beskrivning, Kalmar 1949

Vargeriering (*av värja, försvara*) kallas den reserv för de indelta trupperna, som uppsattes på 1700-talet. Redan i det första krig, däri indelta trupper deltog, framträdde behovet av deras förstärkning. För att lätta rekryteringen under kriget tillät därför Karl XII rust- och rothållarna att antaga och i rullorna införa en reserv eller s.k. vargeringskarl för varje rusthåll eller rote, vilken var avsedd att vid den ordinarie karlens avgång inträda i hans ställe. Av denna för kriget avsedda åtgärd försökte man dock snart att erhålla en fast reservorganisation. År 1741 åtog sig nämligen rikets ständer att till det förestående kriget upprätta en fullständig vargeriering, varigenom arméns styrka skulle fördubblas. Denna organisation kom dock endast ofullständigt till utförande. Påbudet förnyades 1749, men 1752 överlämnades vargeringskarlars antagande åt rust- och rothållarnas fria vilja. Vid krigsutbrottet 1788 sökte Gustav III förmå allmogen uppsätta vargeriering, åtminstone till regementenas halva nummerstyrka; men endast vid några få regementen kom en sådan

till stånd, varför genom k. br. av d. 10 januari 1790 påbjöds, att vargeriering överallt skulle uppsättas på det sätt att två rotar eller rusthåll förenade sig om en karl, vilken skulle inträda i nummer efter den av de båda ordinarie karlarnas, som först avgick. Vargerieringsmanskapet skulle övas och, om det behövde uppåddas till landets försvar, erhålla beväpning av kronan, men beklädas av allmogen mot ersättning av kronan. 1791 sattes vargeriering på vakans i fredstid utom vid de båda skånska kavalleri-regementena, där den t.o.m. sammandrogs till övningar (till fots).

Gustav III i slaget vid Uttismalm

Brott och straff i Stranda härad del 2

Den äldsta kända bevarade domboken från Stranda härad är från åren 1560-1562. Häradshövdingen heter då Lyder Perssons och nämnden består av 12 män, som den gamla lagen föreskriver. Nämndemännen är alla namngivna, men endast med förnamnet. Häradsrätten hade på första tinget 1560 att ta ställning till en kvinna, som hade mördat sitt eget barn. Den dömde henne till döden genom elden, men domboken tillägger att hon blev benådad till svärdet.

Mordet på Jöns Svensson i Äshult upptogs vid häradsrätten i Mönsterås den 8 april 1650. Mats Trulsson var sventjänare hos Jöns Svensson i Äshult, hade först lägrat sin matmor Ingrid Persdotter, gift med Jöns Svensson. Sedan hade han på hennes inrådan, tillsammans med hennes dräng Erik Nilsson, som var endast 15 år gammal, mördat sin husbonde med en yxa i skogen den 29 oktober 1649. De gömde honom i skogen under några grenar, men redan på morgonen nästa dag dränkte de honom i sjön Smälten. På våren den 29 mars 1650 blev han funnen i sjön. Häradsrättens dom blev att Mats Trulsson dömdes för hor och dråp till döden genom avrättning och stegling. Domen godkändes av hovrätten. Ingrid Persdotter dömdes från livet genom halshuggning och brännas på bål. Erik Nilssons mål hänsköts till Göta hovrätt p.g.a. hans låga ålder. Hovrätten dömde honom till avrättning och stegling.

Kaptenen vid Smålands båtsmanskompani, Olof Törnebuske, var vid tinget den 20 januari 1691 instämmd för hor, som han hade begått med ogifta Karin Olsdotter i Herrstorp. Det var för hans del fjärde gången. Tre gånger förut hade han dömts för äktenskapsbrott. För fjärde resan enkelt hor dömdes han den 1 april 1691 till döden.

Fördubblingsbåtsmannen Jon Lås, hade på landsvägen mellan Herrstorp och Åsen under lyst ting och marknad knivskurit båtsmannen Olof Persson. Lås straffades med gatulopp den 26 juni 1691. Det innebär att han fick ta av sig kläderna och naken passera mellan två led, för att av varje man ta emot ett piskrapp. Sådant förekom ännu i mitten av 1800-talet.

Av de många avrättningar som verkställdes på Kuggås, kan här nämnas några exempel. År 1798 den 10 oktober avrättades två kvinnor för att de begått barnamord. Den ena kvinnan, Anna Maria Lindberg, uppgavs vara född i Södra Møre och tjänade senast i Ålem. Den andra kvinnan, Stina Jonsdotter, sägs var född i Mörlunda och tjänade då i Påskallavik. Kyrkoherden

antecknade att bägge syntes vara väl beredda till döden.

År 1828 den 6 februari avrättades den 25-åriga sjöartilleristen Olaus Petersson, som den 3 oktober 1824, natten till Mönsterås marknad, slagit ihjäl kronolotsen Nils Petersson från Våldö. Kyrkoherden antecknade: Var väl beredd och gick med ovanlig sinnesstyrka och kristlig frimodighet döden till mötes. Det ligger mycket bakom dessa anteckningar om man betänker, att prästerna skulle förbereda offren för bilan. De fick därför se olika människors reaktioner inför detta makabra drama. De skulle strax före avrättningen ge brottslingarna nattvarden.

År 1832 den 8 augusti avrättades den 21-åriga pigan Brita Lisa Larsdotter i Mölstad för en på rusthållet Mölstad förövad mordbrand. Om henne antecknades: Var väl beredd och gick sin död med ånger, kristlig tro och sällsynt sinnesstyrka till mötes.

År 1835 den 9 september avrättades på Kuggås två f.d. bråkmakare, den ene Johan Hansson, född i Törnsvalla socken 1802 och den andra, Nils Peter Hallqvist, född i Västervik 1810. Deras begångna brott bestod i dels rån och stöld och dels i mord. Under fångtransport genom Döderhults socken hade de dödat en landsfiskal. Om dem finns antecknat: De syntes vara väl beredda och led dödsstraffet med stillsam undergivenhet.

År 1842 den 7 december avrättades smeddrängen Sven Johan Hammarqvist från Döderhultsvik, som måndagen den 19 augusti hade skjutit ihjäl sin husbonde, smeden Anders Magnus Petersson på vägen emellan Rostorp och Djupeträsk. Om honom antecknades: Fången syntes vara väl beredd och gick med undergivenhet sitt straff till mötes. Han mottog den heliga nattvarden innan avrättningen.

År 1849 den 4 maj avrättades torparen Nils Jonsson Ågren ifrån Döderhults socken. Han uppgavs vara 46 år gammal och gift. Han hade gjort sig skyldig till mord, rån och stölder. Under ett rån i Järngallra i oktober 1845 hade han slagit ihjäl ett äldre par som bodde i stugan. Innan rättegången skulle äga rum, förgiftade han en man, som var instämmd som vittne till tinget i Mönsterås, vilket vittne som av Ågren skulle röjas ur vägen. Nils Ågren bakade våfflor i vilka han blandade arsenik och blandade en syra i brännvin. Denna syra används i vanliga fall för att skilja metaller med och kallas för skevatten. Vittnet och den senare avrättade

mannen träffades på kyrkbacken i Döderhult efter gudstjänsten. Under sken av vänskap bjöd han vittnet på den medförda färdkosten, våfflor och brännvin. Vittnet blev mycket sjuk och av det förtärda det uppges att han på hemvägen fick stiga av hästen och lägga sig i diket på grund av buksmärtor. Vittnet avled och blev obducerad, varvid rester av arseniken och skevattnet hittades i maginnehållet. Det järn, i vilket våfflorna bakades, förvarades sedan i tingshuset, och när tinget flyttades från Mönsterås överflyttades våffeljärnet till Mönsterås hembygdsgård, där det idag förvaras.

Denna avrättning var den sista som förekom i Mönsterås. Däremot har dödsdomar avkunnats långt senare, men dessa har förvandlats till livstidsstraff. Under senare delen av 1800-talet förekom en livlig diskussion om dödsstraffets avskaffande, vilket i början ledde till allt flera förvandlingar av dödstraffet till livstids straffarbete, för att slutligen inpå 1900-talet helt avskaffas. I äldre tider skedde avrättningarna genom hängning. På senare tid genom halshuggning med bila.

Dessa blodiga skådespel, som avrättningar egentligen var, samlade alltid stor publik från nära och rätt avlägsna orter. Ett ögonvittne till den sista avrättningen i Mönsterås uppskattade den närvarande publiken till ca. 7000 personer. Vakter var kallade till avrättningsplatsen för att bilda en kedja omkring stupstocken för att förhindra att människor trängde sig fram för att ta tillvara något av den avrättades blod, vilket enligt den tidens vidskepliga sätt att se, skulle ha en positiv inverkan på diverse sjukdomar. Forna tiders straff och dess verkställighet förefaller oss idag ganska grymma och omänskliga. I synnerhet då man tänker på den 21-åriga flicka som avrättades för förövad mordbrand. Det fanns inte då något känt begrepp om psykiska rubbningar av själsverksamheten. Den gamla vederställningsprincipen var ännu rådande, som liv för liv, öga för öga och tand för tand.

Till de mest bekanta brottslingarna i vårt land under 1800-talet kan de båda stortjuvarna och mördarna Hjert och Tektor räknas. Det var under året 1874 de utförde sina otaliga stölder och begick det mord, som de sedan fick försona på stupstocken.

Båda var uppvuxna i fattiga hem. Karl Gustaf Adolf Eriksson Hjert var född på ett torp i Högsby socken 1844 och Konrad Petersson Lundqvist Tektor var född 1838 i Svanhals i Östergötland. På våren 1874 begav sig Hjert och Tektor ut på stöldturné genom Östergötland och Småland. Under denna färd gjorde de hundratals inbrottsstölder och framför allt stal de guld, silver, mat och drycker. På de olika orterna in jagade de

stor skräck hos befolkningen och gav upphov till rykten om en tjuvliga.

Natten mellan den 31 augusti och 1 september uppehöll de sig i närheten av Malmköping. De hade tänkt råna postdiligensen, men tog fel och råkade istället mörda en ingenjör Upmark och hans körsven. Någon kännedom om vilka som begått mordet hade man inte då, utan stora belöningar utsattes och flera misstänkta häktades. Efter det misslyckade postrånet flydde de skyndsamt söderut, gjorde inbrott på en massa ställen och kom till Oskarshamn den 16 september.

Den 19 september bröt de sig in i Smålandsbankens lokaler. De lyckades även ta sig in i bankens kassavalv, där det fanns inte mindre än fyra kassakistor. De tog med sig en kista som visade sig innehålla för dem värdelösa papper, medan de missade en annan kista som innehöll 400 000 riksdaler. Den uppbrutna kistan slängde de i en skogsbacke och var sedan nära att gripas i grottan vid Fredriksberg. De lyckades undkomma tack vare en hemlig underjordisk gång, som enligt sägnen skulle ha utmynnat vid de två stora ekarna vid gamla infartsvägen till Oskarshamn, nere vid den numera torrlagda Herrgårdssjön.

Via Kalmar kom de till Visby och från Gotland gjorde de sedan en mycket dristig återfärd till fastlandet i öppen roddbåt. De två brottslingarna hade länge varit efterspanade och den 6 november 1874 greps de utanför Stockholm. Efter upprepade förhör erkände de att de hade begått mordet på ingenjör Uppmark och hans körsven. De erkände vidare också samtliga sina stölder.

Sedan rannsakades Hjert i Södertälje och Tektor i Visby och dömdes först i juli och augusti 1875 att mista livet för sina brott. Var för sig ingav de till kungen ställda nådeansökningar, men de avslogs. De två misssådarna avrättades den 18 maj 1876 tidigt på morgonen, men på olika platser. Hjerts avrättning verkställdes i närheten av Malmköping, på vars kyrkogård hans lik blev begravd. Vid hans avrättningsplats, till vilken fången förts slagen i järn, med extratåg från Stockholm, närvarade mellan 3 till 4000 åskådare.

Tektors avrättning ägde rum på Stenkumla backe en mil utanför Visby och åsågs av närmare 800 personer. Den dömde anlände till avrättningsplatsen i en drovka med en stor blombukett i handen. Avrättningen fick ett ohyggligt slut, då skarprättaren missade hugget och nödgades hugga tre gånger innan döden inträffade. Han begravdes på Stenkumla kyrkogård. Hjert var vid sin död 32 år och Tektor 39 år.

Anders Rotviker

Nytt eller uppdaterat efter PLF-nytt nr 112

Datum	Församling	Kod	Födda	Vigda	Döda	Inflytt.	Utflytt.	Husf.
20150116	Alböke	ALB	1944					
20150129	Algutsboda	ALU		1942-1950				
20150116	Algutsrum	ALG	1944	1944				
20150214	Arby	ARB	1944					
20150321	Asarum	ASA	1706-1929		1901-1946			
20150313	Asby	ASB	1901-1908					
20150311	Ask	ASS			1900-1946			
20150226	Askeby	ABY			1700-1750			
20150127	Backaryd	BAC			1901-1946			
20150117	Borgholm	BOR	1944					
20150118	Bredsätra	BRE	1944					
20150311	Brunneby	BRU			1900-1946			
20150118	Böda	BÖD	1944					
20150203	Döderhult	DÖD	1944					
20150203	Dörby	DÖR	1936 1938					
20150118	Egby	EGB	1944					
20150312	Ekebyborna	EBA			1900-1946			
20150128	Emmaboda	EMM			1939-1946			
20150109	Fagerhult	FAG	1944					
20150218	Fliseryd	FLI	1943-1944					
20150118	Föra	FÖR	1944	1944				
20150128	Förkärla	FÖK			1901-1946			
20150310	Förlösa	FÖL	1898-1944					
20150319	Gammalstorp	GAP			1901-1946			
20150324	Gladhammar	GLA		1942-1943				
20150118	Glömminge	GLÖ		1944				
20150316	Grebo	GRE	1872-1894		1890-1914			
20150118	Gräsgård	GRÄ		1944				
20150129	Gullabo	GUL			1930-1946			
20150118	Gårdby	GÄY		1944				
20150119	Gärslösa	GÄL	1944					
20150130	Hasslö	HAS			1901-1946			
20150128	Hjortsberga	HJB			1899-1946			
20150324	Hycklinge	HYC						1713-1729 1808-1811
20150205	Hägerstad	HÄG		1879-1894	1676-1725			
20150126	Hällaryd	HRD	1869-1906					
20150227	Hälleberga	HÄL		1932-1950				
20150119	Högby	HÖY	1944	1944				
20150318	Högsby	HÖG		1944				
20150127	Kallinge	KAE			1921-1946			
20150213	Kalmar Domkyrkoförsamling	KST	1944					
20150320	Kalmar Stadsförsamling	KST				1815-1818		
20150128	Karlshamn	KAH			1901-1916			
20150131	Karlskrona amiralitetsförsamling	KAA			1901-1946			
20150131	Karlskrona stadsförsamling	KAK			1901-1946			
20150212	Kisa	KIS		1940-1942				
20150312	Klockrike	KLO		1844-1850	1901-1946			
20150302	Kristberg	KRB	1800-1829	1809-1840	1785-1794			

Datum	Församling	Kod	Födda	Vigda	Döda	Inflytt.	Utflytt.	Husf.
20150122	Kristianopel	KOP			1940-1946			
20150119	Källa	KÄL	1944	1944				
20150119	Köping	KÖP	1944	1944				
20150109	Lessebo	LES		1939-1965				
20150120	Lösen	LÖS			1901-1946			
20150119	Löt	LÖT	1944	1944				
20150320	Mjällby	MJÄ			1901-1946			
20150204	Mortorp	MOR		1785-1786				
20150203	Mörfunda	MÖR					1924-1925	
20150129	Mörum	MÖM			1901-1946			
20150120	Nättraby	NÄT			1901-1946			
20150320	Oskarshamn	OSK			1856-1879			
20150301	Persnäs	PER	1657-1944	1656-1944	1657-1971			
20150211	Påskallavik	PÅS	1944					
20150320	Ringam åla	RIA			1943-1946			
20150127	Ronneby	RON			1901-1946			
20150120	Räpplinge	RÄP	1944					
20150116	Slaka	SLA	1630-1657 1670-1671 1675-1676 1680-1945	1603 1619 1631-1664 1666 1668-1670 1678 1682-1724 1727-1729 1733-1735 1737-1970	1571 1595 1613-1659 1661-1662 1667-1668 1670-1673 1678-1679 1681-1730 1733-2009			
20150225	Stjärnorp	STJ	1800-1815					
20150121	Sturkö	STU			1901-1914			
20150218	Söderåkra	SÖD		1940-1966	1926-1931			
20150319	Sölvesborg Landsförsamling	SÖF			1901-1946			
20150318	Sölvesborg Stadsförsamling	SÖL			1901-1946			
20150121	Tjunkö	TJU			1901-1946			
20150317	Tjärstad	TJÄ	1828-1844	1861-1894				
20150317	Torsås	TOR		1951-1968				
20150120	Vendinge	VEL		1944				
20150120	Vickleby	VIC		1944				
20150201	Vimmerby stadsförsamling	VST		1947-1950				
20150218	Virsenum	VIR	1944	1944				
20150324	Västra Eneby	VÄE		1809-1827	1862-1892			
20150319	Ysane	YSA			1901-1946			
20150301	Ätvid	ÄTV	1834					
20150327	Älgåhult	ÄLG	1898-1907	1898-1905	1898-1946			
20150128	Öljehult	ÖLJ			1901-1946			
20150225	Örtomta	ÖRT	1831-1850					

Databasen innehåller idag 5 190 532 poster

Vid byte av adress kontakta Sam Blixt
tel.0491-151 28 eller epost sam.blixt@telia.com

Nya medlemmar i PLF

Nr	Namn	Postadress	Postnr	Postort	Telefor
3272	Urban Jonsson	Jäg arstigen 10	572 40	OSKARSHAMN	0491-1
3273	Anders Gustafsson	Åkervägen 5	572 37	OSKARSHAMN	0491-1
3274	Marianne Nilsson	Tollstorp Lillagården	360 51	HOVMANTORP	0478-4
3275	Maela Jaanivald	Vattugatan 3 Lgh 1101	632 27	ESKILSTUNA	
3276	Peter Bergqvist	Flintbacken 24 Lgh 1901	118 42	STOCKHOLM	08-428
3277	Eva Jonsson	Sjöhagsgatan 14	570 90	PÅSKALLAVIK	0491-9
3278	Anders Hällsten	Ringvägen 12	566 31	HABO	036-46
3279	Agneta Wegnebring	Sinusgränd 16	386 95	FÄRJESTADEN	
3280	Kalle Holmström	Fibervägen 4	570 90	PÅSKALLAVIK	
3281	Peter Johansson	Gamla Värmdövägen 12 Lgh 1401	131 37	NACKA	08-716
3282	Marianne Möllblad	Knipefloer 2	572 93	OSKARSHAMN	0491-9
3283	Göthe Emriksson	Kaptensvägen 14	383 34	MÖNSTERÅS	0499-1
3284	Birgitta Gustavsson	Knipegränd 2	383 35	MÖNSTERÅS	0499-1
3285	Ann-Katrin Eriksson	Kaptensstigen 1	383 34	MÖNSTERÅS	
3286	Ingvar Pahlm	Skälbyvägen 130	175 65	JÄRFÄLLA	
3287	Birgitta Klasson	Svartviksslingan 61 Lgh 1101	167 38	BROMMA	08-25 6
3288	Anders Nordkvist	Ingenjörsvägen 69 Lgh 1001	572 60	OSKARSHAMN	
3289	Bertil Carlsson	Långbrössle 103	598 95	VIMMERBY	
3290	Peter Andersson	Skogskullevägen 22	610 20	KIMSTAD	
3291	Peter Liendeborg	Västra Storgatan 29	294 34	SÖLVESBORG	0456-4
3292	Aina Alriksson	Molanderväg 6	380 44	ALSTERBRO	0481-4

21 nya medlemmar efter PLF-nytt nr 112
Antalet medlemmar är i dag 1 587.

Avsändare
PLF
Box 23
572 21 OSKARSHAMN

SVERIGE
PORTO
BETALT

Vid obeställbarhet återsänd till vidstående adress!

Brevfrågor på databasen sänds till
PLF, Box 23, 572 21 OSKARSHAMN

Tel. PLF-lokalen 0491-76 08 78

Telefontider till PLF-lokalen:

Tisdagar 13⁰⁰ - 16⁰⁰

Onsdagar 09⁰⁰-12⁰⁰

Plusgironummer 40 09 38-7

Bankgironummer 386-0475

E-post: info@plfoskarshamn.se

Du kan också skicka dina frågor via vår hemsida, som du når med adressen www.plfoskarshamn.se.

Under rubriken internet-sökning hittar du vårt elektroniska formulär. Eller direkt med frankerat kuvert

PLF, Box 23, 572 21 Oskarshamn

Tel. 0491-76 08 78

Edith Carlsson, Kumlemar 304

380 53 FLISERYD Tel. 0491-930 14.

Kostnader för brevfrågor

Vi tar **40 kronor per svar** enligt det särskilda frågeformuläret eller för brev med max fem frågor.

Vi tar **80 kronor för samma tjänster** till icke medlemmar.

Sänd också med ett **frankerat svarskuvert**.

Avgifterna för svar på brevfrågor sändes in via plusgiro. OBS! Sänd ej kontanter tillsammans med sökblankett och brev.

Pengarna sänds via plusgiro. Meddela på talongen, vad pengarna är avsedda för. Det kan ibland uppstå missförstånd om detta.

**Nästa nummer av PLF-nytt
kommer ut den 19/8 2015**

Betalningspåminnelse

*Om du fortfarande inte betalat din medlemsavgift för 2015,
kan du givetvis använda nedanstående inbetalningskort.*

PlusGirot		INBETALNING/GIRERING A		Kod 1
Meddelande till betalningsmottagaren		Till PlusGirokonto		
Medlemsavgift i PLF 2015		40 09 38 - 7		
Person- och		Betalningsmottagare (ändrat namn)		
Lokalhistoriskt		PLF		
Forskarcentrum		Avsändare (namn och postadress)		
OSKARSHAMN				
Telefonnr:.....				
Epostadress:.....		Svenska kronor		Öre
Från PlusGiro-personkonto (vid girering)				120.00